7345

Հ.Հ.Դ.

Որպիսի՞ հայ հեղ. դարձ.

329.14
Հ-24

1907

Ա.ամ.

1869
329.141
Հ-24

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԾՐԱԳԻՐ

Հաստատուած 1907 թ.
Հ. Ց. Դաշնակցութեան Ընդ-
հանուր Ժողովից:

ԳԻՆՆԷ 10 ԿՈՊ.

1907

329.14
Հ-24

Հ. Ց. ԳԷՈՆԷԿՅՈՒՐԻՆ

ԾՐԱԳԻՐ

1005
61769

Հաստատված 1907 թ.
Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ընդհանուր Ժողովից:

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Հայ Պետական Գրադարան
7/XI. 1922
Ա. ՍՅՈՒՆԻՑՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

1907

1869

№ 2002

93450-ԱՀ

21709+

ԾՐԱԳԻՐ

I.

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՍՈՒԹԻՆ

Մարդկութեան առաջադիմութիւնը, որ գնալով ազատում է մարդուն բնութեան ուժերի հպատակութիւնից և նրա հլու սպասաւորը դարձնում երբեմնի աստուածներին, չէ կարող կատարեալ նկատուիլ, քանի դեռ մարդկային մտքի և աշխատանքի նուաճումները հաւասարապէս չեն ծառայի հասարակութեան բոլոր անդամների բարօրութեան։

Բոլոր հասարակութիւնների մէջ՝ դեռ անյիշատակ ժամանակներից ի վեր՝ մենք դիտում ենք դասակարգային բաժանումներ—իշխողներ և հպատակներ, կեղեքողներ և կեղեքուողներ։

Հասարակութիւնն ամեն տեղ վերածւած է երկու անհաւասար հատուածների. — շահագործող փոքրամասնութիւնը, իր ձեռքն առած համայնքի, ցեղի հասարակական և քաղաքական կեանքի ղեկը, ստեղծում է օրէնքներ ու իրաւակարգեր, որոնց միջոցով խլում է աշխատաւոր մեծամասնութեան

ձեռքից նրա արտադրած բարիքները և դաձրնում նոր զէնք՝ նոյն աշխատաւորներին աւելի և աւելի հպատակեցնելու, կեղեքելու համար։

Աշխատանքի կազմակերպուած շահագործման նախնական և ամենակոպիտ ձևն էր հնադարեան usryութիւնը, մի սիստէմ, որով աշխատաւորների ահագին բանակներ, զուրկ մարդկային ամենատարրական իրաւունքներից, մատնուած էին իրենց տէրերի անսահման քմահաճոյքին։

Նրան յաջորդեց միջնադարեան ճnrsութիւնը, համեմատաբար աւելի մեղմ, բայց աւելի լայն շրջան ընդգրկող սիստէմ, ուր աւատականութիւնը (ֆէօդալիզմ)—թագաւոր ու զօրավարներ, վասալներ, աշխարհիկ ու հոգևոր իշխանութիւններ—կազմակերպուած իբրև կեղեքիչների մի հզօր ու համատարած բանակ, ծծում էր բազմամիլիոն գիւղացիութեան վաստակը, հրով ու սրով լռեցնելով նրա ազատագրական ամեն մի ձգտումը։

Փոքր ինչ ազատ շունչ էին քաշում այդ միջնադարեան հասարակութեան մէջ՝ առևտրական ու արհեստաւոր դասերը, որոնց ծառայութեանը առանձնապէս պէտք ունէին իշխողները։ Արդիւնագործութեան ու հաղորդակցութեան միջոցների զարգացման հետ՝ բնական տնտեսութիւնը միշտ աւելի և աւելի վերածւում էր փողային տնտեսութեան. հնչուն դրամը դառնում

էր փոխանակութեան միակ միջոցը, մի ոյժ, որի առջև խոնարհւում էին պատերազմասէր, արկածախնդիր հրամանատարները, և առևտրական տարրը, իբրև այդ նոր ոյժի ներկայացուցիչ, իբրև միջնորդ արժէքների փոխանակութեան մէջ, ստանում էր միշտ աւելի ու աւելի ծանրակշիռ գործօնի նշանակութիւն պետական կեանքում, վայելում էր զանազան առանձնաշնորհումներ և յարաբերական ազատութիւն։

Արհեստաւոր տարրերը ևս, շնորհիւ իրենց մէջ վաղաժամ առաջացած համքարական կազմակերպութիւնների ու հաւաքական պայքարների, կարողանում էին որոշ չափով մեղմացնել իրենց դրութեան վրայ ծանրացած ճնշումները։

Ահա այդ տեսակ, համեմատաբար նպաստաւոր պայմաններում աճելով, հասարակական երկու դասերն առաջ բերին ժամանակի ընթացքում այն պատմական, հռչակաւոր bրrnորդ դասակարգը, բnurժուազիան, որին վիճակւած էր՝ գիտակից ոյժերի աջակցութեամբ՝ ահագին յեղաշրջում կատարել հասարակական յարաբերութիւնների մէջ։

Հասնելով զարգացման որոշ աստիճանի՝ նա ըմբոստացաւ աւատական կարգերի դէմ և սկսեց կազմակերպուած, երկարատև կռիւ։ Հրապարակ իջնելով յանուն ազատութեան՝ նա քաշեց իր ետևից և՝ աշխատաւոր մասսաներին։ Աւատական ու յարակից կարգերը

չը դիմացան նրանց միացած գրոհին և խորտակուեցին: Այդ կարգերի մնացորդները, այլ և այլ չափերով, յարատևեցին միայն յետամնաց երկրներում:

Ազատուած աւատականութեան կապանքներից՝ բուրժուազիան մի նոր դարագլուխ բաց արաւ համաշխարհային էւօլիւսիօնի մէջ, հսկայական թռիչք հաղորդեց մարդկային աշխատանքին, արդիւնաբերութեան և առևտրին:

Այդ բոլորը բուրժուազիայի պատմական դերի դրական կողմն է: Սակայն խորտակելով աւատական իրաւակարգը, նոյն բուրժուազիան հաստատեց իր սեփական իշխանութիւնը: Կեղեքման մենաշնորհը վայրենի բիրտ ուժից անցաւ աւելի քաղաքակիրթ ոյժին—կապիտալին:

Մեծ Յեղափոխութեան հռչակաւոր նշանաբանները —ազատութիւն, հաւասարութիւն, եղբայրութիւն — որոնց համար աշխատաւորը չէր զլացել իր արիւնը թափելու, մնացին իբրև պատրանք նրա համար, իսկ բուրժուազիայի ձեռքին՝ իբրև միջոց գրաւած դիրքը ամրապնդելու:

Ուրիշ կերպ չէր կարող լինել, քանի դեռ անձեռնմխելի էր մնում մասնաւոր սեփականութեան սկզբունքը որ հիմնաքարն է հասարակական անհաւասարութեան:

* * *

Որքան աւելի է առաջադիմում տեխնիկան, որքան աւելի է զարգանում խոշոր մեքենային արդիւնագործութիւնը, այնքան աւելի է ուժեղանում ու ծաւալւում բուրժուազիայի տիրապետութիւնը: Մանր արդիւնագործողները, անկարող լինելով դիմանալ մրցման, հետզհետէ զրկւում են իրենց աշխատանքի միջոցներից և խտացնում օրավարձով բանող սեփականազուրկների շարքերը: Արդիւնագործութիւնը կենտրոնանում է: Կապիտալը, հարստութիւնները ամբարւում են շահագործող փոքրամասնութեան ձեռքում, որը յենւած իր նիւթական ուժի վրայ, իր ձեռքն առած քաղաքական դեկը— առաջադէմ երկրներում—ձգտում է յաւերժացնել իր դիրքը, յարմարեցնել ամբողջ հասարակական կազմը իր դասակարգային շահերին, դնել իր յատուկ դրօշմը հասարակական բոլոր երևոյթների վրայ:

Միլիտարիզմի, կանոնաւոր մշտական զօրաբանակների միջոցով՝ նա ապահովում է ներսում իր տիրապետութիւնը, իսկ դրսում գրաւում է շուկաներ, իր ապրանքները արտահանելու համար: Յաճախ արհեստական կերպով նա ոյժ է տալիս միլիտարիզմին՝ ազատ կապիտալների գործադրութեանը նոր ասպարէզներ բանալու նպատակով:

Շահագործելով ազգային, կրօնական ու պետական գաղափարները, նա միևնոյն ժամանակ կանգնում է միջազգային հողի վրայ և շահագործում է նաև միջազգային յարաբերութիւնները:

Տեխնիկայի հսկայական կատարելագործումները, ըստ Երևոյթին, պիտի թեթևացնէին աշխատաւոր մարդու բեռը և նաև աշխատանքի հետ համեմատաբար աւելի մեծ բաժին յատկացնէին նրան. բայց նրանք հակառակ հետևանքներ առաջացրին, շնորհիւ մասնաւոր տնտեսութեան սիստէմին։ Աշխատանքի մի խոշոր մասը մնում է անվճար, աշխատաւորն ստանում է բաշխման մօտէնտում իր արտադրած արժէքների չնչին մասը միայն։ Մեքանաների ներմուծման հետ հետզհետէ նուազեց աշխատաւոր ձեռքերի պահանջը, որոնք վաճառքի նիւթ են դարձած, իբրև շուկայի ապրանք։ Աշխատաւորի գործօն մասնակցութեան բաժինը արդիւնագործութեան մէջ միշտ աւելի և աւելի կրճատուեց։

Կենտրոնացնելով արդիւնագործութիւնը, սեփականազուրկ դարձնելով մանր արդիւնագործողներին, կապիտալիզմը քայքայման մատնեց աշխատաւորների ընտանիքները, գործարան քաշեց կանանց ու նոյնիսկ երեխաներին. մի հանգամանք, որ չէր կարող չը նպաստել օրավարձի նուազման։

Չը նայած անսանձ շահագործումներին ու հարստահարութիւններին, նոյն աշխատաւոր ընդհանրութեան վրայ են ընկած իրենց աւերիչ ծանրութեամբ՝ հարկերը, մաքսերը, մենավաճառումները, աքցիզները և յարաճուն միլիտարիզմի պատուհասը, որի էական նպատակն է ամուր կռել աշխատաւոր ժողովուրդների ստրկութեան շղթաները։

Ոչ պակաս աղէտաբեր է կապիտալիզմը աշխատաւոր դասակարգի համար՝ իր ներքին ճակատագրական հակասութիւններով։

Շնորհիւ մասնաւոր տնտեսութեան սիստէմին և գործատէրերի տենդային մրցակցութեան՝ կապիտալիստական արդիւնագործութիւնը անկարող է հաւասարակշռութիւն պահպանել պահանջի և առաջարկի միջև. դրանից առաջ է գալիս արդիւնագործական անարխիա, որի էական յատկանիշներն են՝ պարբերական տագնապներ, մասսային անաշխատութիւն, մանկութիւններ, գոյութեան ընդհանուր անապահովութիւն և այլն։ Ստեղծւում է վիճակների մի ցայտուն հակապատկեր. մի կողմից՝ աշխատաւոր մասսաների մերկ, կիսաքաղց գոյութիւն, միւս կողմից՝ ամբարուած առասպելական հարստութիւններ, որոնց մէջ լողում է արտօնաւորուած փոքրամասնութիւնը և որոնք սակայն նոյն այդ աշխատաւորների ստեղծագործութիւնն են։ Այդպիսով բուրժուական հասարակութեան մէջ ծայրայեղ թշուառութիւնն առաջանում է հէնց ծայրայեղ առատութիւնից։

Կապիտալի կենտրոնացումը և նրա հետ կապուած աշխատաւոր խաւերի պրոլետարացումը (սեփականազուրկ դառնալը) տարբեր երկրներում կատարւում է տարբեր ոյժով ու չափերով, համաձայն այդ երկրների առանձնայատուկ—բնական, կուլտուրական, քաղաքական—պայմաններին։ Այդ վերջինների շարքում առաջնակարգ տեղ է բռնում հողագործութեան զարգացման ծաւալն ու աստիճանը։

Գիւղական աշխարհում էքսպլուատացիոնը տարբեր բնոյթ ունի: Այնտեղ չի նկատւում հողի կենտրոնացումն: Սակայն կապիտալիզմի բացասական ներգործութիւնը արտայայտւում է նաև այնտեղ՝ գիւղացիական այն տարբերի ճակատագրի վրայ, որոնք ապրում են իրենց սեփական աշխատանքի արդիւնքով, լինեն դրանք գիւղական պրոլետարներ, թէ իրենց մի կտոր հողի վրայ աշխատող գիւղացիներ:

Մինչդեռ արդիւնագործական, ինդուստրիական աշխարհում բանւորութիւնը շահագործւում է կապիտալիստների կողմից ուղղակի, անմիջական կերպով, գիւղում, բացի այն, որ տեղի ունի անուղղակի շահագործումն ապրանքների փոխանակութեան շրջանում, մենք տեսնում ենք նաև ուղղակի շահագործում հողատէրերի և գիւղական բուրժուազիայի կողմից՝ կապալի, օրավարձի և փոխատւութեան ձևով:

Այդ բոլորի շնորհիւ դասակարգային հակամարտութիւն առաջ է գալիս նաև գիւղում, ուր մի կողմը կանգնած է ձրիակեր-շահագործողների դասակարգը՝ հողատէրն ու բուրժուան, իսկ միւս կողմը՝ իր քրտինքով ապրող աշխատաւոր գիւղացիութիւնը:

Սրելով այդ երկու դասակարգերի յարաբերութիւնները, կապիտալիստական կարգերն անուղղակի ծանրանում են ուրեմն նաև աշխատաւոր գիւղացիութեան լայն խաւերի վրայ,—ծանրակշիռ հանգամանք մանաւանդ այն երկրներում, ուր գիւղացիութիւնը կազմում է ազգաբնակութեան գերակշռող տարրը:

Այդպիսով ոչ միայն արդիւնագործական պրոլետարիատը, այլ և աշխատաւոր գիւղացիութիւնը աւելի և աւելի դրւում են անհաշտելի հակառակութեան մէջ՝ տիրող բուրժուա-կապիտալիստական կարգերի հետ:

Տարբեր բնոյթ ունի երկու աշխարհներում նաև կապիտալիզմի շինարար դերը: Արդիւնագործութեան, ինդուստրիայի աշխարհում կապիտալիզմը՝ համայնացնելով աշխատանքը, տալով բոլոր գործառնութիւնները վարձու աշխատաւորների ձեռքը, հեռացնելով կապիտալիստներին գործօն մասնակցութիւնից արդիւնագործութեան մէջ, նպաստելով պրոլետարիատի դասակարգային ինքնաճանաչութեան աճման ու կազմակերպման՝ դրանով իսկ նախապատրաստում է ապագայ սոցիալիստական հասարակութեան նիւթական և հոգեբանական խարիսխները, հարթում է նրա իրականացման ճանապարհը:

Այդպիսով, ինդուստրիական շրջանում աշխատանքն արդէն համայնացած լինելով, սոցիալիզմի իրականացումը պահանջում է միայն արդիւնագործութեան միջոցների համայնացումն, մինչդեռ գիւղական աշխարհում, ուր չի նկատւում հողերի կենտրոնացում, սոցիալիզմի իրականացման համար անհրաժեշտ է համայնացնել և՛ արդիւնաբերութեան միջոցները—հող, մեքենաներ և այլն,—և՛ աշխատանքը՝ կոոպերատիւ ձեռնարկների միջոցով:

*
* *

Հասարակական ընդհանուր էվոլիւսիոնի այդ ընթացքը առաջ բերելով մրցում անհատ շահագործողների միջև, մրցում առանձին երկրների շահագործող դասակարգերի միջև, կռիւ դրամատէրերի և աշխատաւորների միջև, կռիւ յաճախ նոյնիսկ աշխատաւորական խմբումների միջև—պատճառ է դառնում մարդկային անչափ էներգիայի ապարդիւն վատնումին։ Բաժին տալով մարդկութեան մի մասին մաշող աշխատանքը, միւսին պարապ ու զարճամոլ կեանքը, մէկին թողնելով քայքայւել թշւառութիւնից, միւսին այլասերուել հարստութիւնից—նա դրանով իսկ հանդիսանում է զօրեղ խոչընդոտ մարդկային առաջադիմութեան գործում։

Կապիտալիզմի անանկութիւնը ակներև է. կուլտուրական առաջադիմութեան դրօշակը իրօք անցել է արդէն աշխատաւոր դասակարգերի ձեռքը, որոնք հակադրում են կապիտալիզմին՝ սոցիալիզմը։

Սոցիալիզմի վարդապետութեամբ առաջնորդւելով, աշխատաւոր դասակարգերը ձգտում են վերացնել կապիտալիստական մասնաւոր սեփականութիւնը և նրա հետ կապւած անարխիական արդիւնագործութեան սիստէմը, հասարակական ընդհանուր սեփականութիւն դարձնել աշխատանքի, արդիւնագործութեան միջոցները—հողը, հանքերը, գործարանները, հաղորդացութեան ու փոխանակութեան միջոցները և այլն—և բովանդակ տնտեսութիւնը կազմակերպել ու ղեկավարել հաւասարաչափ։

Այդ հսկայական յեղաշրջումը կը կատարւի յօգուտ ոչ միայն աշխատաւորների, այլ և բովանդակ մարդկութեան։ Բայց քանի որ նա հակասում է ունևոր, իշխող դասակարգերի անմիջական շահերին, ուստի աշխատաւոր ընդհանրութեան ազատագրումը կարող է էապէս կատարւել նոյն աշխատաւորների ճիգերով, նրանց հաւաքական կուռվ։ Այդ կռւի մէջ միանում են, ձեռք-ձեռքի տալիս՝ քաղաքային արդիւնաբերական պրոլետարիատը, աշխատաւոր գիւղացիութիւնը և յեղափոխական ինտելլիգենցիան։

Ինչպէս յաճախ դիտւել է պատմութեան ընթացքում, այսօր ևս ամենաառաջադէմ հոսանքի՝ սոցիալիզմի կողմն են անցնում—երբեմն նոյնիսկ իշխող դասակարգերից—առաւելապէս գիտակից տարրերը, մտաւոր ու բարոյական հեղինակութիւնները, որոնք և ուժեղ աջակից են հանդիսանում աշխատաւոր ժողովրդի դատին, նրա վարած կռւին։

Այդ կռիւը մղւել է ամբողջ պատմութեան ընթացքում. հարստահարւած աշխատաւորութիւնը ըմբոստացել է յաճախ տիրող ռէժիմի դէմ, բայց անկազմակերպ, տարտամ վիճակում, առանց նպատակի պարզ գիտակցութեան և առաջնորդւելով ուրիշ տարրերից, ծառայելով գլխաւորապէս նրանց շահերին։ Միայն այն ժամանակ, երբ աշխատաւոր դասակարգերը իրենց ուրեմբ նւաճեցին քաղաքական և քաղաքացիական շատ թէ քիչ ընդարձակ իրաւունքներ, երբ նրանք ձեռք բերին հնարաւորութիւն՝ որոշ չափով օգտւելու քա-

ղաքակրթութեան ընդհանուր հոսանքից—այն ժամանակից միայն նրանք սկսեցին իրենց սեփական քաղաքականութիւնն ունենալ. նրանց ձգտումները՝ մինչ այն անկերպարան՝ արտայայտեցին դասակարգային շահերի ներհակութեան աւելի և աւելի յստակ գիտակցութեամբ, նրանց ըմբոստացումները՝ մինչ այն տարերային ու բաժան-բաժան՝ վերածուեցին կազմակերպուած ու սիստէմատիկ պայքարի, աշխատաւորական ուրոյն լոզունգներով։

Սոցիալիստական շարժումն իր էութեամբ միջազգային է։ Բոլոր երկրների աշխատաւոր տարրերը, իբրև միևնոյն տնտեսական սիստէմի զոհեր, պիտի միանան և արդէն միանում են համաշխարհային մի հզօր եղբայրակցութեան մէջ, ու գիտակ իրենց բարձր առաքելութեան, վստահ իրենց յաղթանակի վրայ, դիմում են կազմակերպուած կուսի ճանապարհով դէպի նոր, սոցիալիստական կարգերը։

* *

Աշխատաւոր ընդհանրութեան կազմակերպող և միշտ աւելի աճող ոյժին՝ բուրժուազիան հակադրում է իր յատուկ քաղաքականութիւնը, որը տարբերւում է, համաձայն միջավայրի պայմաններին։ Այն երկրներում, ուր նա գերիշխող է, ուր նրա ձեռքումն է քաղաքական ղեկը, նա բացարձակ կուսի է մղում աշխատաւորական բանակի դէմ, միացնելով իր հետ բեկորները աւատական իշխանութեան, որի դէմ էր հանում նա մի ժամանակ նոյն աշխատաւոր մասսաներին։ Իսկ այն երկրներում, ուր աշխատաւորները սթափւել են կապիտալիզմի դեռ մատաղ հասակում և սկսել են իրենց կուսը միաժամանակ շահագործման բոլոր ձևերի դէմ, բուրժուազիան, լինելով թշնամի և՛ միապետական ռէժիմին և՛ աշխատաւորական շարժման՝ մերթ խրախուսում է աշխատաւոր բանակը ընդդէմ միապետութեան, որի գոյութեամբ կաշկանդուած է տեսնում իր զարգացումը, մերթ թև է տալիս նոյն միապետութեան, երբ աշխատաւորների աջողութիւնները սպառնում են խախտել իր հիմնական դիրքերը։

Դասակարգային կուսը բարդանում է մասնաւորապէս այն երկրներում, ուր գերիշխող ազգութեան ներկայացուցիչները, իրենց ձեռքն առնելով պետական և հասարակական բոլոր հաստատութիւնները, ճնշում են թոյլ ազգերին և առհասարակ փոքրամասնութիւն կազմող միութիւններին։

Զրկուելով հասարակական ու պետական կեանքին ակտիւ մասնակցելու հնարաւորութիւնից, տուժելով և՛ նիւթապէս և՛ կուլտուրապէս, այդ թոյլ միութիւնները յետ են մնում առաջադիմութեան ճանապարհի վրայ, և այդպիսով դանդաղում է համամարդկային կուլտուրայի հետ աշխատաւորի սոցիալական ազատագրութիւնը, քանի որ այդպիսով խոչընդոտ է դրւում մի կողմից՝ դասակարգային հակամարտութեան զարգացմանը ճնշուած ազգութիւնների մէջ, միւս կողմից՝ ճնշող ու ճնշուող ազգերին պատկանող աշխատաւոր դասակարգերի համերաշխութեանը։

Փոքրիկ, նաճեռած կուլտուրական միութիւնների մէջ աշխատաւոր տարրերը, կուտելով հանդերձ իրենց ցեղակից բուրժուազիայի դէմ, միևնոյն ժամանակ նախանձախնդիր են իրենց ուրոյն ազգային կուլտուրայի, որը ստեղծել է ժողովրդական առանձնայատուկ հոգեբանութիւն։

Ազգային ճնշումների դէմ մղող կռիւն աւելի յամառ ու յաղթանակող է դառնում՝ շնորհիւ այն հանգամանքի, որ այժմ այդ կուլտուրայի ներկայացուցիչները միայն ազգի «վերին» խաւերը չեն. ազգային կուլտուրան թափանցում է ժողովրդական լայն մասսաների մէջ ու դառնում նրանց սեփականութիւնը և առաջադիմութեան միջոց։ Ժողովրդական մասսաներն իրենց ինքնա դրութիւնից գիտակից կեանքի ասպարէզ նետուելով, երևան են հանում թագնուած ուժեր՝ կուլտուրական-հասարակական աշխարհում։

Փափագելով հանդերձ ոչնչացնել բոլոր սահմաններն ու խորութիւնները ազգերի միջև, ձգտելով հանդերձ կազմակերպել մեկ, ներդաշնակ, ամբողջական մարդկութիւն, ի տեղի այսօրուայ կտրատուած, բաժան-բաժան ու հակամարտ աշխարհի, սոցիալիզմի իրականացումը չի պահանջում այժմեան ուրոյն ազգայնական միութիւնների խսպառ ձուլումը. միութիւններ, որոնք իրենց պատմականօրէն ժառանգած բեղմնաւոր առանձնայատկութիւններով կարող են միայն հարստացնել ապագայ սոցիալիստական մարդկութիւնը։

***

Աշխատաւոր դասակարգերի կռիւը յանուն սոցիալիզմի առաջ է տարուում բոլոր հնարաւոր միջոցներով —տնտեսական և քաղաքական հողի վրայ։ Օգտուելով խոշոր տնտեսութեան ներկայացրած առաւելութիւններից, գործարանական բանուորները ձգտում են կազմակերպուել, առաջ տանել տնտեսութեան բոլոր բարդ գործառնութիւնները միմիայն իրենց ոյժերով և իրականացնել դեռ ներկայ կարգերում—կոօպերատիւների, արդիւնաբերող ու սպառող ընկերակցութիւնների միջոցով—համայնական սեփականատիրութեան ու տընտեսութեան մի քանի ձևերը։

1005
1969

Կոօպերատիւ աշխատանքը տարածուում է նաև գիւղական աշխարհում, ուր միևնոյն ժամանակ կատարելագործուում են արդէն վաղուց գոյութիւն ունեցող համայնական սեփականատիրութեան ու աշխատանքի տեսակները։ Կոօպերատիւները ոչ միայն միջոց են որոշ չափով ապահովելու աշխատաւորների առօրեայ շահերը, այլև ճանապարհ՝ գործնականապէս համայնական ոգով դաստիարակելու աշխատաւորներին, պատրաստելու նրանց ապագայ սոցիալական կազմակերպութեան համար։

Աշխատաւորական կուսակցութիւնները միւս կողմից անդադար կռիւ են մղում քաղաքական հողի վրայ, քանի որ տիրող անհաւասարութիւնը պահպանուում է գլխաւորապէս բուրժուազիայի քաղաքական գերիշխանութեամբ։

Հ.Ս.Խ.Հ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
S.S.S.R. Публичная Библиотека
7/XI. 1922
Ա. ՍՅՈՒՆԻՆ ԱՆՎԱՆ

Օգտուելով անցեալի փորձերից և իրենց յարաճուն աղդեցութիւնից, նրանք պատրաստւում են ձեռք ձգելու քաղաքական դեկը, որպէսզի ստեղծեն նպաստաւոր պայմաններ իրենց սոցիալական իդէալի իրագործման համար,—ռամկավարացնել ամենալայն չափերով քաղաքական կազմակերպութիւնը, վերածել պետութիւնները դաշնակցական-ռամկավար հանրապետութիւնների՝ ապակենտրոնացման ամենաընդարձակ հիմքերի վրայ և իրագործել էքսպրօպրիացիայի (արտագրաւում) միջոցով սոցիալիստական կարգերը։

Սոցիալիզմը կը հաւաքէ իր դրօշակի տակ ամբողջ տառապող մարդկութիւնը, կուելու համար միջազգայնօրէն կազմակերպւած շահագործման ու բռնակալութեան դէմ։

Նա կը հարթէ ճանապարհը դէպի անհատի և հասարակական միութիւնների ազատ, բազմակողմանի և ներդաշնակ զարգացումը. նա հրապարակ կը հանէ այն բոլոր դրական ուժերը, որոնք թաղնւած են մնում այլ և այլ ձևերով արտայայտւող ճնշումների տակ։

Նա կը խորտակէ այն բոլոր անջրպետները, որոնք շերտաւորում են ժամանակակից հասարակութիւնը, բաժանելով նրան հպատակ ու հակամարտ, թշնամացած դասակարգերի։

Նա վերջ կը դնէ շահագործման բոլոր յայտնի ու դիմակաւորւած ձևերին. կը միացնէ բոլոր ժողովուրդները մի հոյակապ Դաշնակցութեան մէջ՝ խաղաղ աշ-

խատակցութեան հողի վրայ. նա կ՝ առաջնորդէ դէպի իսկական թագաւորութիւնը «ազատութեան, հաւասարութեան և եղբայրութեան»։

Եւ այդ իդէալը բոլոր տանջւածների ու հալածւածների՝ չի ներկայանում մեզ՝ իբրև մի անհող, անխարիսխ ցնորք, այլ միանգամայն իրագործելի մի հնարաւորութիւն, որովհետև նա ոչ միայն բղխում է իրերի օբեկտիւ, տարերային ընթացքից, այլև թելադրւում է հրամայականօրէն՝ պատմութիւնն առաջ շարժող մասսաների ու անհատների կամքից, խղճից ու բանականութիւնից։

Պատմութեան օբեկտիւ և սուբեկտիւ ստեղծագործող ուժերի զուգաւորման մէջն է դրաւականը այն անտարակուսելի յաղթանակի, որ պիտի տանէ աշխատաւոր մարդկութիւնը ընդդէմ թէ բնութեան կոյր ուժերի և թէ հասարակութեան մէջ դարերով թագաւորող ստրկութեան ու անարդարութեան։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐ

Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւնը իբրև յեղափոխական և սոցիալիստական մի կուսակցութիւն, ձգտում է պաշտպանել հայ աշխատաւոր զանգւածների ընդհանուր շահերը թէ տնտեսական-դասակարգային՝ թէ մարդկային-քաղաքական և թէ ազգային-կուլտուրական, նպատակ ունենալով ժողովրդի ձեռքը տալ կառավարութեան ղեկը և ներկայ միապետական ու դրամատիրական կարգերը փոխարինել լայն ռամկավարութեամբ և արդիւնաբերութեան միջոցների համայնացումով։

Ղեկավար ունենալով սոցիալիստական սկզբունքները, ձգտելով մեր նպատակին ոչ թէ քաղաքական անջատման ճանապարհով, այլ պետական կարգերի վերակազմութեամբ, դաշնակցական հիմքերի վրայ, և նկատի ունենալով մեր բնակած վայրերի իրական ու հասունացած պէտքերը՝ կուսակցութիւնը առաջարկում է հետևեալ պահանջները։

ԹԻՒՐՔԻ-ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

1) Թիւրքա-Հայաստանը պիտի կազմի Օսմանեան սահմանադրական պետութեան անբաժան մասը, հիմնուած տեղական լայն ինքնավարութեան վրայ։

Օսմանեան կենտրոնական կառավարութիւնը, հիմնուած ժողովրդական ռամկավար ներկայացուցչական սիստէմի վրայ, վարում է պետութեան ընդհանուր գործերը—արտաքին քաղաքականութիւնը, զօրքը, դրամը, մաքսը, պօստը և հեռագիրը—թողնելով ծխական միւս բոլոր գործերը տեղական ինքնավար շրջաններին։

2) Թիւրքա-Հայաստանը, Թիւրքիայի միւս շրջանների պէս, իբրև Օսմանեան դաշնակցական պետութեան մէկ մասը, ազատութիւն պիտի վայելէ իր ներքին գործերի մէջ։—Նրա բոլոր շրջաններն ու համայնքները իրենց ներքին գործերի մէջ նոյնպէս պիտի վայելեն տեղական ինքնավարութիւն։

3) Թիւրքա-Հայաստանի թէ կենտրոնական և թէ առանձին շրջանների օրէնսդրական-վարչական բոլոր մարմինները պիտի ընտրւեն ընդհանուր, հաւասար, ուղղակի, գաղտնի և համեմատական քուէարկութեան սկզբունքով, առանց ցեղի, կրօնի և սեռի խտրութեան։

ԸՆԴՐԿՈՎԿԱՍ

4) Անդրկովկասեան ռամկավար Ֆեդերատիվ հանրապետութիւնը պիտի կազմի Ռուսաստանի դաշնակցական հանրապետութեան անբաժան մասը, կապած նրա հետ պետական ինքնապաշտպանութեան, դրամական սիստէմի, մաքսի և արտաքին քաղաքականութեան խնդիրներով։

5) Ներքին բոլոր գործերի մէջ Անդրկովկասեան Հանրապետութիւնը անկախ է, ունի իր երեսփոխական ժողովը (պարլամէնտ), ընտրած ընդհանուր, հաւասար, ուղղակի, գաղտնի և համեմատական քուէարկութեան դրութեամբ։ Իւրաքանչիւր անդրկովկասցի, որ անց է կացրել 20 տարին, առանց սեռի խտրութեան իրաւունք ունի ընտրելու։

6) Անդրկովկասը Ռուսաստանի համապետական Երես. ժողովին ուղարկում է իր ներկայացուցիչները՝ ընտրած քուէարկութեան նոյն դրութեամբ։

7) Անդրկովկասեան Հանրապետութիւնը բաժանւում է նահանգների (canton), որոնք վայելում են տեղական լայն ինքնավարութիւն։ Համայնքները նոյնպէս վայելում են ինքնավարութիւն՝ զուտ համայնական խնդիրներում։

8) Նահանգների սահմանների որոշման ժամանակ պիտի նկատի ունենալ ազգագրական-տեղագրական և կուլտուրական առանձնայատկութիւնները, ըստ կարելոյն միաձոյլ համախմբումներ կազմելու համար։

9) Օրէնսդրական, դատաստանական, վարչական բոլոր մարմինները, ինչպէս և պաշտօնեաները, կընտրուին ժողովրդի կողմից, վերև յիշած ընտրական դրութեամբ։

10) Ուղղակի օրէնսդրութիւն, համաժողովրդական քուէարկութեան (referendum) և նախաձեռնութեան իրաւունք։

ԸՆԴՀ. ՊԱՀԱՆՋՆԵՐ ԵՐԿՈՒ ԵՐԿՐՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

11) Կատարեալ ազատութիւն խօսքի, մամուլի, խղճի, միութիւնների և գործադուլների։

12) Եկեղեցու բաժանումը պետութիւնից։ Կրօնը անհատական խղճի գործ է։

13) Ազգերի ինքնորոշման իրաւունք, կատարեալ հաւասարութիւն բոլոր ազգերի և կրօնական համայնքների։ Ոչնչացում դասակարգային բոլոր առանձնաշնորհումների։

14) Անբռնաբարութիւն անձի, բնակարանի, նամակագրութեան։

15) Ազատութիւն տեղափոխութեան։ Անցագրերի ոչնչացում։

16) Ընդհանուր պարտադիր և ձրի սկզբնական ուսում պետական հաշուով։ Դպրոցների աշխարհականացում։ Դասաւանդութիւն մայրենի լեզուով։

17) Ձրի դատավարութիւն։

18) Կուլտուրական նպատակների համար յատկացուած պետական, նահանգային և շրջանային բիւջէի բաժանումը առանձին ազգութիւնների միջև՝ համաձայն ազգաբնակութեան քանակի, այդ բիւջէի գործադրութիւնը, ինչպէս և իւրաքանչիւր ժողովրդի կուլտուրական գործերի ղեկավարումը յանձնելով ընտրուած առանձին մարմիններին։

19) Համայնական և նահանգական բոլոր պաշտօնեաները պարտական են հմուտ լինել տեղական երկու գլխաւոր լեզուներին. իսկ ընդհանուր պաշտօնեաները՝ երեք գլխաւոր լեզուներին։ Պետական լեզուն պարտադիր է բոլորի համար։

20) Մշտական զօրքի փոխարէն միլիցիա—քաղաքաղօրք։ Իւրաքանչիւր առողջ քաղաքացի պարտական է որոշ ժամանակ պաշտօնավարել որպէս միլիցիա։ Միլիցիան պաշտօնավարում է իր շրջանի սահմաններում։ Նա ընդհանուր զօրահաւաքի է ենթարկւում միայն այն դէպքում, երբ բովանդակ պետութեան աղատութեանն ու ամբողջութեանը մի որ և է վտանգ սպառնայ։

Միլիցիայի ամեն մի զինուոր իր հիւանդութեան ընթացքում թոշակ կը ստանայ աշխատաւորական նուազագոյն օրավարձի չափով։

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐ

1) Հողերի համայնացում:

2) Հողը դաղարում է մասնաւոր սեփականութիւն կամ վաճառքի նիւթ լինելուց:

3) Արքունական, կալւածատիրական, կրօնական հիմնարկութիւններին պատկանող, ինչպէս և բոլոր այլ տեսակի հողերը դարձնել ժողովրդի սեփականութիւն:

4) Հողից օգտուելու իրաւունքը պատկանում է աշխատաւորներին՝ աշխատաւորական սկզբունքով.— իւրաքանչիւր աշխատաւոր իրաւունք ունի այն չափով հող մշակելու, որ առանց ուրիշի աշխատանքը շահագործելու՝ կարողանայ իր և իր ընտանիքի սպառողական պահանջներին բաւարարութիւն տալ:

5) Հողերի տնօրինութիւնը և նրանից օգտուելու ձևերի մանրամասն որոշումը պատկանում է գիւղական և քաղաքային համայնքներին:

6) Կենտրոնական և շրջանային վարչութիւններին իրաւունք է վերապահւում պարբերական հողաբաժանումների միջոցով իրագործել հողերի միջ-շրջանային և միջ-համայնական հաւասարեցումը:

7) Համայնքից ընտրուած մարմինների կարգադրութեանն է յանձնւում համայնական ընդհանուր կարևորութիւն ունեցող հողերը (անտառ, արօտատեղի) և ջրերը (շարժոյժ, ձկնորսութիւն). իսկ դրանցից ստացւող եկամուտները գործադրւում են համայնքի կուլտուրական ձեռնարկների վրայ:

8) Հանքերը, ինչպէս նաև արտաքոյ կարգի արժէք ունեցող բնական ուրիշ հարստութիւնները համարւում են պետական սեփականութիւն, իսկ նրանց եկամուտները գործածւում են ընդհանուր ժողովրդական-կուլտուրական նպատակների համար:

9) Վերացումն անուղղակի հարկերի, բացի ղարդարանքի առարկաներից:

10) Պրոգրեսիւ (progressif) տուրք եկամտի և ժառանգութեան: Հարկից բոլորովին ազատել որոշ չափից պակաս եկամուտ ունեցողներին:

11) Հովանաւորիչ մաքսի ոչնչացում:

12) Պետական ամենամատչելի վարկ (crédit):

Անմիջական վերացում **օլամի, բէգարի** և նման աշխատանքների:

13) Պետական ապահովագրութիւն երաշտի, կարկտի, մարախի, հեղեղի և ուրիշ նման պատահարների դէմ:

14) Համայնական կազմակերպում այն բոլոր ձեռնարկների՝ ինչպէս ճանապարհներ, լուսաւորութիւն, փուռ, սպանդանոց, հիւրանոց և այլն, որոնց շահագործումը ժողովրդական նշանակութիւն ունի։

15) Զարգացում սպառողական, արդիւնաբերական և գործակցական ուրիշ բնոյթ ունեցող ձեռնարկների։

16) Օրական 8 ժամայ աշխատանք բանւորների համար՝ թէ քաղաքներում և թէ գիւղերում։ Առողջապահական տեսակէտից առանձնապէս վտանգաւոր ու վնասակար գործերի մէջ՝ աւելի պակաս։

17) Քաղաքների և գիւղերի մէջ օրավարձի նւազագոյն սահմանում։

18) Աշխատանքի օրէնսդրական հովանաւորում գիտական, առողջապահիկ պահանջների համաձայն։ Վերացում գեշերային աշխատանքի (բացառութեամբ այն աշխատանքների, որոնց արւեստական բնոյթը ընդմիջում չի պահանջում)։

19) Վերացնել կանանց և անչափահասների գիշերային աշխատանքները։ Կանայք ազատ պիտի լինեն աշխատանքից՝ ծննդաբերութիւնից վեց շաբաթ առաջ և վեց շաբաթ յետոյ։ Արգելել անչափահասների աշխատանքը մինչև 15 տարեկան հասակը. իսկ 15—18 սահմանափակել օրական 6 ժամով։ Վերացնել պայմանաժամից դուրս աշխատանքը։ Արգելել տուգանքի ձևի տակ օրավարձի նւազեցումը։

20) Կիրակնօրեայ լիակատար հանգիստ։ Մահմեդականների համար՝ ուրբաթ օրը։

21) Գործարանական վերատեսչութեան ընտրութիւնը բանւորների կողմից։ Բանւորների մասնակցութիւնը գործարանների ներքին վարչական գործերում։

22) Բանւորների ապահովագրում դժբաղդ պատահարներից, հիւանդութեան, ծերութեան և անգործութեան ժամանակ՝ պետութեան և գործատէրերի հաշւին։

23) Ձրի բժշկութիւն։ Արհեստային (technique) ձրի աջակցութիւն։

24) Աշխատանքի բիւրօներ։

Դաշնակցութեան իւրաքանչիւր գործելավայրի (Թիւրքիա, Կովկաս, Պարսկաստան) ռայօնական ժողովները մշակում են պլաՏՕՐՄՆԵՐ իրենց ընթացիկ և անմիջական պահանջների համար։

Հ.Ս.Խ.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
C.C.P.A Публичная Библиотека
7/XI. 1922
Инвент. Экземпляр
Ա. ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

2013